

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

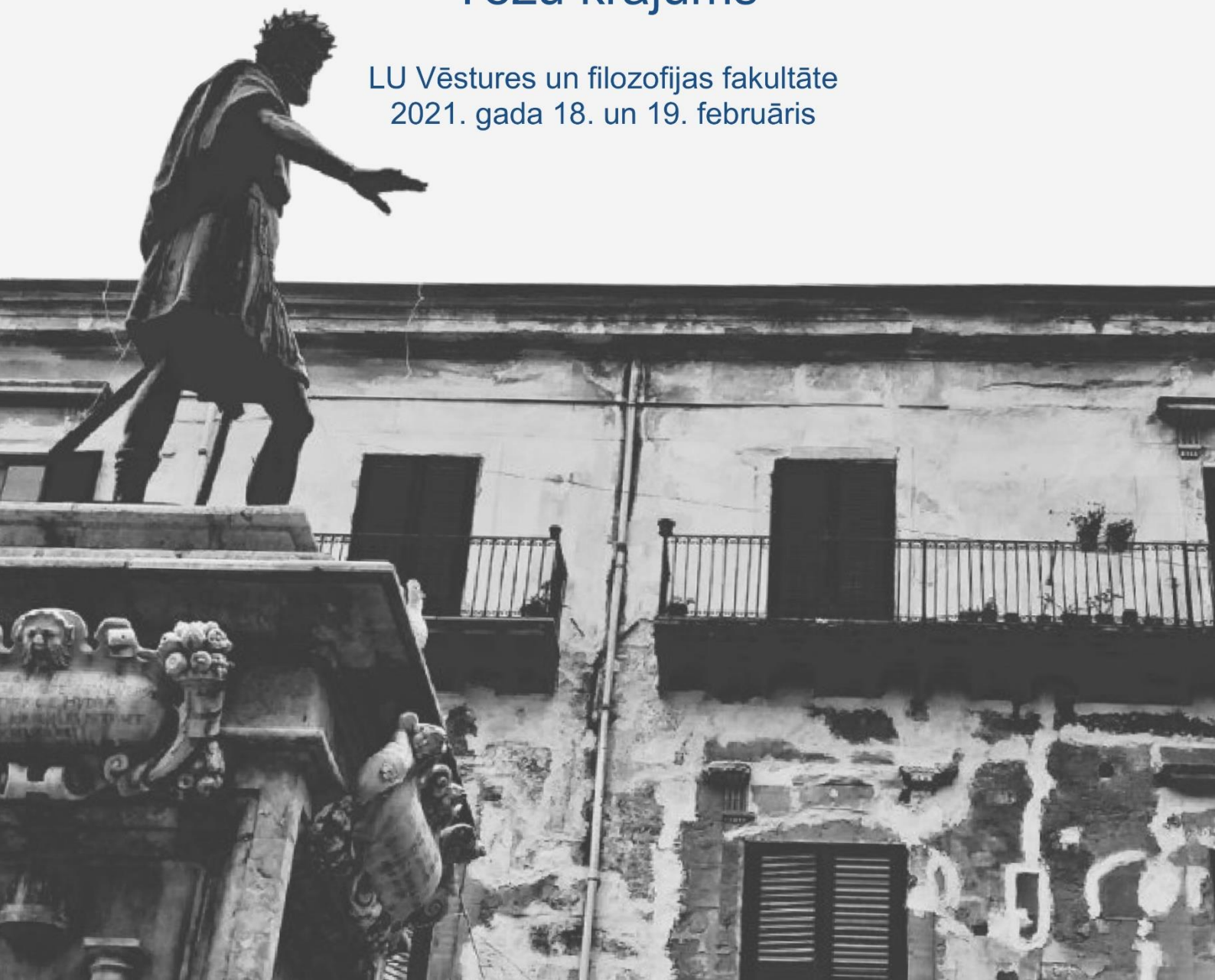
LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES
UN FILOZOFIJAS
FAKULTĀTE

Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences

Filozofijas doktorantu sekcija

ĀRKĀRTĒJĪBA UN NORMALITĀTE Tēžu krājums

LU Vēstures un filozofijas fakultāte
2021. gada 18. un 19. februāris

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES
UN FILOZOFIJAS
FAKULTĀTE

Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences

Filozofijas doktorantu sekcija

ĀRKĀRTĒJĪBA UN NORMALITĀTE Tēžu krājums

LU Vēstures un filozofijas fakultāte
2021. gada 18. un 19. februāris

RĪGA 2021

Anotācija. Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences ietvarā 2021. gada 18. un 19. februārī notika Vēstures un Filozofijas fakultātes filozofijas doktorantu sekcija “Ārkārtējība un normalitāte”. Doktorantu filozofijas sekcijā piedalījās dažādu programmu maģistrantūras un doktorantūras studenti, līdz ar viņiem arī Vēstures un filozofijas fakultātes pasniedzēji, akadēmiķi un LU Filozofijas un socioloģijas institūta pētnieki.

Krājumā ir publicētas 23 tēzes, kas apkopo organizētajā konferences sekcijā “Ārkārtējība un normalitāte” nolasītos referātus. Tēzēs ir iespēja iepazīties ar doktorantu filozofijas sekcijas tēmas aktualitāti 21. gadsimta šķērsgriezumā, kā arī, kā ideja par ārkārtējību un normalitāti ir attīstījusies epistemoloģijā, apziņas filozofijā, ētikā, sociālajā filozofijā un vēsturē.

Annotation. As part of 79th International Scientific Conference of the University of Latvia, on the 18th and 19th February 2021, the philosophy doctoral students' section “Exceptionality and Normality” of the Faculty of History and Philosophy took place. In the section participated masters and PhD students of various programs, as well as lecturers of the Faculty of History and Philosophy, researchers of the Institute of Philosophy and Sociology of the University of Latvia and other academics.

The collection contains 23 theses, which summarize the reports read in the organized section of the conference “Exceptionality and Normality”. Theses provide an opportunity to familiarize with the topicality of the subject of the section in the cross-section of the 21st century, as well as how the idea of exceptionality and normality has developed in epistemology, philosophy of consciousness, ethics, social philosophy, and history.

Krājuma sastādītājas: Kitija Mirončuka, Marta Valdmane

Tehniskais redaktors: tēžu autori, Kitija Mirončuka, Marta Valdmane

Vāka noformējumam izmantots Kitijas Mirončukas personīgā fonda foto “Piemineklis Čarlzam V, Polermo, Sicīlija”

ISBN 978-9934-18-672-1

© Tēžu autori, 2021
© Kitija Mirončuka, Vāka dizains, 2021
© Latvijas Universitāte, 2021

Saturs

Pats un citi: vērtību nepārtrauktība

Pāris piezīmes par Platona “Valstsvīru” pandēmijas kontekstā	7
Laura Bitiniece	
Atgriešanās kustības veidi kultūrā – no Homēra līdz Džoisam	11
Olga Senkāne	
Stoicisma filosofijas modernizācija: Lorensa Bekera pieeja un priekšlikumi	14
Gita Leitlande	
Morāles un cildenā attiecības Imanuela Kanta darbā “Spriestspējas kritika”	17
Edijs Šauers	
Dabiskā likuma normalitāte: cilvēktiesību tvērums Žaka Maritēna filosofijā	20
Jurģis Klotiņš	
Reliģijas vieta plurālistiskajā publiskajā sfērā	23
Jānis Meļņikovs	
Nenosacītais izņēmums viņpus suverenitātes	27
Igors Gubenko	
Sevis un citu izkļaušana kā sociālā normalitāte	29
Marta Valdmane	
Viņpus normālā un ārkārtējā dialektikas: kā gan ar to saistīti ir lāči?	32
Anne Sauka	
Atļautā vardarbība: sastopoties ar pretrunām	36
Kitija Mirončuka	
Jaunā pasaule un biopolitika. Dažas piezīmes	39
Igors Šuvajevs	

Normalitāte: pārmaiņas un iespēju vēriens

Cilvēka tēls patiesības spogulī	42
Zane Ozola	
Apstāties, lai padomātu: Hanna Ārente par filozofu un darbību	43
Elvīra Šimfa	

Filozofija kā slimība un noziegums	46
Reinis Vilciņš	
Valodas ārkārtējība / ārkārtējības valoda	49
Māra Rubene	
Histērija – normāla ārkārtas pieredze: differences feminisma skatījums	52
Ilze Andresone	
Kas ir gaudēni? Nespējīgie latviešu publicistikā 18. gs. beigās-20. gadsimta otrā pusē un attieksme pret tiem kā laikmeta atspoguļojums	55
Anastasija Smirnova	
Par centra un perifērijas izjūtu izmaiņām pandēmijas laikā – eko-fenomenoloģiskais skatījums	58
Maija Kūle	
Kritiskā izglītība kā cīņa par ne-normālo demokrātiju	64
Jānis Gaņģis	
“Autentiska” uzvedība sociālajos tīklos pandēmijas laikos	66
Juris Šleiers	
Terorisma pētniecības ierobežojumi un fenomenoloģiskās, hermeneitiskās filozofijas risinājumi	70
Māris Kūlis	
Paradokss profesionālā sporta vērtībās: spēju anormalitāte iepretim konkurences normalitātei	74
Toms Stepīņš	
“Melnie gulbji”, kas falsificē “normālas situācijas”	77
Vsevolods Kačans	

Stoicisma filosofijas modernizācija: Lorensa Bekera pieeja un priekšlikumi

Gīta Leitlande

Stoicisma filosofijas kodols — tās ētika — ir praktiska mācība par to, kā dzīvot laimīgu, piepildītu dzīvi, tostarp, arī grūtībās, arī spēt tikt galā ar strauju apstākļu maiņu. Līdz ar to stoicisma filosofija ir piemērota sniegt atbalstu šajā neparastajā pandēmijas laikā, piemēram: (1) stoicisms stiprina cilvēka garīgo un emocionālo noturīgumu, lai tiktu galā ar dažādiem likteņa pavērsieniem; un (2) stoicisms palīdz ar pasaules uzskatu, apziņu, ka mēs visi esam savstarpēji saistīti. Cīņa pret slimības izplatību to labi parāda.

Izvēlētā pētījuma tēma attiecas uz stoicisma filosofijas modernizāciju, tās pielāgošanu 21. gadsimta aktualitātēm un pasaules izpratnei. Pašreizējais “vilnis” stoicisma filosofijas modernizācijas procesā aizsākās 20. gadsimta pēdējās desmitgadēs un turpinās joprojām, un ir izraisījis interesi par stoicisma mācību ne tikai filosofijas vēstures pētniekiem, bet arī plašākā auditorijā, orientējoties uz tās praktisko pielietojamību. Amerikāņu filosofs Lorens Bekers (*Lawrence Becker*, 1939–2018) ar savu grāmatu “Jaunais stoicisms” ir devis fundamentālu ieguldījumu šī procesa filosofisko aspektu izstrādē, piedāvājot savu skatījumu uz modernizētu, 21. gadsimta pasaules izpratnei piemērotu stoicisma ētikas teoriju.

Pētījuma mērķis ir analizēt L. Bekera unikālo pieeju stoicisma ētikas teorijas aktualizēšanā, kā arī raksturot un izvērtēt svarīgākos L. Bekera priekšlikumus, kas un kāpēc stoīķu ētikā būtu saglabājams vai atmetams, pamatojoties uz oriģinālo, antīko stoicisms. Grāmatas uzstādījumā L. Bekers uzdod jautājumu — kāda tagad būtu stoīķu ētika, ja stoicisma skola vai tās atbalstītāji, kas sevi sauc par stoīķiem, būtu turpinājuši uzturēt stoicisma filosofiju dzīvu no tās izcelsmes antīkajā Grieķijā līdz mūsdienām. Ar šādu uzstādījumu L. Bekers vēlas parādīt, ka mācība būtu bijusi spiesta adaptēties atkarībā no aktuālajiem domu strāvojumiem, atmet novecojušās atziņas, un izkristalizētos, kas ir tas vērtīgais, kas izdzīvo cauri laikiem. Ņemot vērā, ka stoicisma mācība ir vienota sistēma, ar ētiku, fiziku un loģiku, L. Bekers stoicisma modernizēšanai procesā respektē antīko mācību divējādi: pirmkārt, L. Bekers nepiedāvā radikālas izmaiņas ētikā un, otrkārt, rūpīgi pamato katru atziņu, kura tiek atstāta, modificēta vai noraidīta, un skaidro, kā tā iederas kopējā sistēmā.

L. Bekera piedāvājumā principā paliek visi galvenie antīko stoīķu ētikas teorijas postulāti. Piemēram, tikuma īpašā loma (tikums ir nepieciešams un pietiekams, lai nonāktu līdz laimīgai dzīvei; tikumam nav gradāciju — tas vai nu ir, vai nav), ētikai ir jāfunkcionē saskaņā ar loģiku un zinātni, gudrā tēls kā ideāls u. c. Tomēr šo postulātu argumentācija lielākoties ir izstrādāta pa jaunam, vai to izpratne ir modificēta. Vienlaikus L. Bekers nepretendē uz visaptverošu ētikas teoriju, jo nerunā par visiem stoīķu ētikas aspektiem, piemēram, stoīķa dzīvi sabiedrībā.

Būtiskākā no pamatnostādnēm stoicisma filosofijā, ko L. Bekers noraida, ir stoicisma kosmoloģija jeb fizika. Jo līdz ar zinātnes attīstību stoicisma filosofija būtu adaptējusies līdzī laikam un atmetusi antīkās kosmoloģijas atziņas, kas vairs neatbilst mūsdienu zinātniskajam redzējumam par visumu, un, konkrēti, — zinātne neatzīst teleoloģisku fiziku un bioloģiju. Tomēr L. Bekers, īpaši nedalot, atmet visu stoiķu kosmoloģiju. Bet, atmetot pasaules kārtību, dievus, kauzālismu un visu pārējo stoiķu kosmoloģiju, tiek zaudēta būtiska stoicisma pasaules uzskata daļa: cilvēka saistība ar Visumu un dabu. Tāpat tiek zaudēta arī jēga cilvēku dzīvei (jo nav vairs likteņa, individuāli piešķirto lomu u. tml.). Tāpēc, lai kompensētu plašāka konteksta nepieciešamību, L. Bekers kosmoloģijas vietā ierosina principu: “dzīvot saskaņā ar dabu nozīmē dzīvot saskaņā ar faktiem”¹. Ar šo L. Bekers vienlaikus gan atmet vajadzību pēc kosmoloģijas, gan no jauna interpretē, ko nozīmē dzīvot saskaņā ar dabu. L. Bekers aicina modernos stoiķus izprast Visuma, cilvēka un konkrētā indivīda iedabu caur empīriskiem faktiem, jaunākajām atziņām astronomijā, fizikā, psiholoģijā u. tml. Šo L. Bekera piedāvājumu var uzskatīt par visas grāmatas paliekošāko un nozīmīgāko devumu moderno stoiķu debatēs.

Lai parādītu, kā no sekošanas faktiem var nonākt līdz normatīviem spriedumiem (ētikai), un, lai izveidotā vispārējā teorija būtu loģiska un normas savstarpēji integrētas, L. Bekers ir izstrādājis normatīvās loģikas priekšlikumu. Normām ir jāizriet tikai un vienīgi no indivīda projektiem, tāpēc L. Bekers uzsver, ka vispārējā teorija vienmēr būs individuāla, nevis absolūta. Turklāt šāda normu izvērtēšana ir jāturpina visu dzīvi, un, prioritizējot normas, ir jāņem vērā visa dzīve un visi iespējamie aspekti kā perspektīva. Rezultāts šai konstrukcijai ir tas, ko L. Bekers sauc par ideālu indivīdu: ideālam indivīdam visas normas, uzskati un projekti ir veiksmīgi integrēti un pilnībā saskaņoti.

Ideālā indivīda ideja ir saistāma ar gudrā tēlu. L. Bekers to sauc par virtuoziāti, kas ir nevis katra indivīda spēju robeža, bet gan cilvēcisko spēju augstākā robeža. L. Bekeram virtuozs indivīds ir sinonīms tikumiskam. Tikums tāpat ir tas pats, kas virtuoziātes nemitīga pilnveidošana, kas tiek piemērota visam, ko mēs darām, ņemot vērā visus iespējamus aspektus. Līdz ar to arī tikums ir cilvēcisko spēju augstākā robeža, tas ir, — ļoti reti sasniedzams. Jeb, kā L. Bekers precīzē — ideāls indivīds ir ar tik augstām prasībām, ka varam to sasniegt tikai uz ierobežotu laiku vai konkrētos apstākļos, bet ne visos. Kritiķi mēdz pārmest, ka šādam ideālam trūkst vilinājuma, to nemaz negribas sasniegt. Šai kritikai L. Bekers īsti neiebilst, vien saka, ka tas nav domāts sasniegšanai, tam var tikai tuvināties. Tieši šāds gudrā tēls kā augstākā virsotne iederas L. Bekera konstrukcijā, tomēr mūsdienu stoicisma sekotājiem, kas praktiski piemēro

¹ **Becker, L.** (2017) *A New Stoicism*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, pp. 46.

stoicisma atziņas dzīvē, ievērojami pievilcīgāk un saprotamāk būtu, ja varētu uzrādīt konkrētus stoiķu piemērus, tostarp no dzīvajiem.

Modernajiem stoiķiem, tāpat kā antīkajiem, ir jāaizstāvas pret mītiem un aizspriedumiem, kas stoicisma praktizētāju saista ar pasivitāti, visa pieņemšanu un izvairīšanos no emocijām. Modernie stoiķi, arī L. Bekers liek pretī apgalvojumu, ka stoiķis var dzīvot aktīvu, pilnasinīgu dzīvi, kuru cilvēks pats vada un par kuru uzņemas atbildību, un kurā ir arī patīkamas emocijas. Šķiet, visnoturīgākais aizspriedums ir par to, ka stoiķi apspiež savas emocijas, savā ideālā ir neemocionālas būtnes. Emocionalitāte L. Bekeram ir konstruēta iezīme, tāpēc jāveido spēja tās vadīt un kontrolēt. Viņš piedāvā “meistarīgi konstruētu emocionālo dzīvi, kas uzlabo, nevis traucē īstenot visu veidu projektus visu veidu apstākļos”². Mūsdienās stoiķiem tiek īpaši pārmests pieķeršanās trūkums. L. Bekera skaidrojumā arī pieķeršanās ir konstrukcija, kuru jāspēj vadīt. Un šajā gadījumā nevajag domāt tikai par mīlošām attiecībām, bet arī par spēju reflektēt un ierobežot tādas pieķeršanās galējības kā svētie kari, genocīdi un bezierunu lojalitāte. Vienlaikus L. Bekers arī mīkstina antīko stoiķu pieeju, uzskatot, ka emociju vadīšana nav jāīsteno visu laiku, tikai jāspēj pārņemt kontrole pār tām, kad nepieciešams.

L. Bekera grāmatai ir nozīmīga loma modernā stoicisma domā, lai arī, protams, ne visi piekrīt šim stoicisma modernizēšanas piedāvājumam, tomēr novērtē L. Bekera fundamentāli teorētisko pieeju. Vispārējā tendence lielākajai daļai mūsdienu stoiķu ir mīkstināt antīko stoiķu dogmas, bet ar lielu cieņu pret mācību. Bekers principā arī iekļaujas šajā plūsmā, lai gan — ne vienmēr viņa piedāvātā ētikas teorija ir mazāk strikta un nelokāma.

² **Becker, L.** (2017) *A New Stoicism*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, pp. 108–109.